

ČILE

Republika Čile je dolga in ozka obmorska država ob jugozahodni obali Južne Amerike med Tihim oceanom na zahodu in Andi na vzhodu. Na severu meji s Perujem, na vzhodu pa z Bolivijo in Argentino.

Poleg celinskega dela pripadata Čilu še Otočje *Juana Fernándeza* (ok. 667 km zahodno od osrednjega Čila) in Velikonočni otok (*Rapa Nui*), ok. 3.600 km zahodno od osrednjega Čila.

Upravna delitev

Trenutna upravna razdelitev države izvira iz časov Pinochetove vladavine. Država se deli na 13 regij (špansko *región*), ki so od severa proti jugu oštevilčene z rimskimi številkami od I do XII. Izjema je regija okoli prestolnice Santiago, ki nosi oznako RM kot *Región Metropolitana*. Med prebivalstvom se, namesto polnih imen regij, raje uporablja kar njihove številke. Vsaka regija se deli še na več provinc (*provincia*), province pa naprej na občine (*comuna*). Skupno število provinc je 51, občin pa 346.

Trenutno je v parlamentarnem postopku predlog zakona, ki bi uvedel dodatni dve regiji: iz provinc Arica in Parinacota, bi nastala regija Arica - Parinacota z upravnim središčem v Arici; provinca Valdivia pa bi postala regija Los Ríos, z upravnim središčem v Valdivii. Če bo zakon potrjen, bo porušen sistem številčenja regij od severa proti jugu in v tem primeru, bodo najverjetneje opustili označevanje z rimskimi številkami. Obenem bi to odprlo pot k ustanovitvi novih regij in provinc.

Fizična slika

Čile leži na južni obali Južne Amerike. Na severu meji s Perujem in Bolivijo, na jugu pa delno z Atlantskim, delno s Tihim oceanom, na vzhodu z Argentino, na zahodu pa s Tihim oceanom. Čile meri 756.102km² in ima 6.435km obale. Podnebje je zmerno, puščavsko na severu, mediteransko v srednjih deželah, na jugu pa sveže in vlažno. Ob obali dobimo nizka gorovja, rodovitno območje se nahaja v osrednji dolini, na vzhodu pa imamo krepka gorovja (Andi). Najvišja točka je Nevado Ojos del Salado (6.880m) , najnižja pa Tiki ocean (0m). Glavna naravna bogastva so: baker, les, železova ruda, nitrati, plemenite kovine, molibden in vodna energija. Najbolj razširjene naravne katastrofe v Čilu so hudi potresi, izbruhi vulkanov (veliko aktivnih vulkanov) in tsunamiji. Razširjeno krčenje gozdov in rudarstvo ogrožata naravne vire, kot tudi onesnaževanja zraka in vode v industrijskih področjih.

Zgodovina

Pred prihodom špancev v 16. stoletju, je bil severni Čile naseljen z Inkami, srednji in južni pa s Mapuči. Ferdinand Magellan je bil prvi evropski raziskovalec, ki je priznal novembra leta 1520 sedanje Čilsko ozemlje za novo odkritje in je poimenoval po sebi tudi ožino. Potem ko so leta 1535 španski "conquistadores" zavzeli cesarstvo Inkov, so poskušali izkoristiti pokrajino 'doline Čile'. Diegu de Almagru, ki je vodil prvo ekspedicijo, ni uspelo doseči zastavljenega cilja. Z drugim pohodom je Pedro de Valdivia ponovno zavzel južno ozemlje onkraj puščave Atakama. Valdivia je ustanovil vrsto naselij. Prvo in najpomembnejše je bilo Santiago de Nueva Extremadura, ustanovljeno 12. februarja 1541. Valdivia je kasneje začel kruto vojaško akcijo na jugu ozemlja, v kateri se je bojeval z Mapuči (začetek vojne Arauco), kjer je umrl v zasedi, ki jo je vodil Lautaro, poglavavar (v njihovem jeziku "toqui") Mapučev. Alonso de Ercilla je pripovedoval na dolgo in široko o prvi fazi te vojne v knjigi "La Araucana" (1576). Vojna je bila v resnici vojaški konflikt, razširjen skozi tri stoletja, z raznimi premori. Leta 1641 pa so končno določili reko Biobio, kot mejo med kolonialno vlado in domačini. Dandanes je znana z imenom La Frontera. Kraljevina Čile, je bila ena izmed najjužnejših kolonij španskega imperija. Čeprav leta 1810 država Čile razglasila svojo neodvisnost, doseže odločilno zmago nad španci šele leta 1818, ko stopi na vlado O'Higgins. O'Higgins začne obdobje reform, kar povzroča veliko nezadovoljstva v oligarhičnem delu prebivalstva in ga privede do abdikacije leta 1823. Po nekaj neuspehovih poskusih, da bi organizirali državo na novo (skoraj 7 let) in po zmagi konservativcev v revoluciji (1829), se začne obdobje stabilnosti v konservativni republiki. Najvažnejša osebnost v tem obdobju je bil Diego Portales, ki je leta 1833 z novo ustavo postavil temelje državne organizacije. Čile je polagoma začel določati meje. Leta 1826 si je država, po pogodbi s Tanauco, pridobila arhipelag Chiloe'. Z odkritjem novega rudnika srebra "Chanarchillo" in zaradi širjenja pomorske trgovine (pristanišče "Valparaiso"), se je začel boom gospodarstva. To je privedlo do spora s Perujem nad pomorsko prevlado v Pacifiku. Konfederacija Peru-Bolivija je v tem videla grožnjo in zaradi tega napovedala vojno Portalesu. Trajala je do leta 1839, ko je konfederacija razpadla. Po tridesetih letih konservativne vlade, se je leta 1861 začelo obdobje vlade liberalne stranke. Leta 1866 se je Čile odpravil v vojno proti Špancem, ki se je končala s premirjem. Sledila je vojna z Bolivijo, ki se je prav tako končala s premirjem. V vojni za Pacifik (1879-83), je Čile premagal Peru in Bolivijo in si trenutno osvojil njuna ozemlja pri tem pa je tudi dokončno podjarmil Mapuče in Inke. Po raznih političnih usmirjanjih vlad, je triletna marksistična vlada, Salvador Allende, leta 1973 po udaru Augusta Pinocheta strmoglavila. Zadnji je vladal do leta 1990, ko je bil nameščen svobodno izvoljeni predsednik Patricio Aylwin. Ekonomski politiki, ki se je začela v osemdesetih letih, je prispevala k stabilni rasti gospodarstva in zmanjšanju revščine (več kot polovica prebivalstva).

Prebivalstvo

Leta 2009 je imel Čile 16, 970,000 prebivalcev, od katerih je bilo skoraj 8,8 miljonov oziroma 52,7% belih evropejcev^[1], 44% mešancev.^[1] Drugi študiji so temeljili na beli večini, ki naj bi presegala 64% do 90 % vsega čilskega prebivalstva.^{[2] [3]} Raznolike čilske emigrantske vale so predstavljali prihodi Špancev, Italijanov, Ircev, Francozov, Grkov, Angležev, Škotov, Hrvatov in Palestincev. Glede na popis prebivalstva leta 2002, so ocenili, da je bilo samo 3.2 čilskega prebivalstva *indijanskega rodu*.

Srednja starost v državi je 31 let, saj imamo tu veliko mladega prebivalstva, le 9,1% populacije pa presega starost 65 let. Število prebivalcev počasi narašča. Najbolj razširjene vere so tu katoliška vera (70%) in evangelikanska (15%). Uradni jezik je španščina; govorijo pa tudi mapudungun (jezik ki so ga govorili in ga govorijo Mapuči), nemščino in angleščino. Večina ljudi je pismenih (96%); šolanje traja približno 14 let.

Ekonomija

Čile ima tržno usmerjeno gospodarstvo, za katero je značilno trgovanje s tujimi državami. Izvoz blaga predstavlja 40% BDP-ja, kar je celo tri četrtine celotnega izvoza. V letih 1991-1997 je bila rast realnega BDP-ja povprečno 8%, a je od leta 1998 padla na polovično raven zaradi globalne finančne krize. Čile je poglobila svojo zavezanost k liberalizaciji trgovine s sporazumom o prosti trgovini z ZDA, ki je začela veljati od 1. januarja 2004. Čile trdi, da je v tej državi več dvostranskih ali regionalnih trgovskih sporazumov, kot v kateri koli drugi državi. Vključeno z Evropsko unijo, Kitajsko, Indijo, Mehiko in Južno Korejo, jih je 57 takih sporazumov, a ne vsi so popolnoma prosti trgovski sporazumi.

Čeprav je čilske gospodarstvo, skozi svojo zgodovino, naletelo na več kriznih obdobij, pozna v zadnjih letih trajno rast. V letu 2010 bo Čile postala prva polnopravna članica OECD-ja v Južni Ameriki. To je priznanje čilskemu gospodarskemu napredku. Za državo je zelo važno rudarstvo, predvsem baker. Čile izvaja 36% svetovne proizvodnje bakra. Pomembna ekonomska panoga je v zadnjih letih tudi turizem, ki je od leta 2005 narastel za 13,6%. Največ dohodka prinašajo državi sekundarni in terciarni sektor (50,5% oziroma 44,7%); primarni sektor pa le 4,8% državnega BDP-ja.

Kmetijstvo

Kmetijstvo in živinoreja sta v osrednjih in južnih predelih države najpomembnejši dejavnosti, čeprav je le 13% ljudi, ki se s temo ukvarjajo. Leta 1999, so se zaradi hude suše, razmere poslabšale in pridelki zmanjšali, a od tedaj naprej se je stanje kmetijstva poboljšalo in dobiček se je vsako leto večal za 4%. Z odprtjem vrat evropskih in azijskih trgov, je izvoz sadja in zelenjave ter tudi gozdarskih proizvodov, rib in skoljk dosegel rekordno raven. Primer tega je, da je Čile v zadnjih letih dosegel Norveško, ki je najpomembnejša izvoznica lososa. Važen je tudi pri pridelavi vina.

Glavni pridelki: grozdje, jabolke, čebula, pšenica, koruza, oves, breskve, češen, beluši, fižol, goveje meso, perutnina, volna, ribe in les. Od pridelkov izvaja veliko sadja, rib in vina.

Industrija

Industrija je v glavnem v rokah lokalnega prebivalstva, razen za proizvodnjo ribje moke. Ta je zgoščena v Santiagu, Valparaisu in v Concepcionu. V zadnjih letih so skušali spodbuditi živilsko/prehrambeno industrijo, da bi postal Čile v letu 2010 pomemben v tem sektorju. Poleg tega je Čile postal važna postojanka za investicije tujih držav. Mnoga podjetja so začela postavljati sedež v Santiagu.

Neenakost med spoloma prav tako vpliva na gospodarski razvoj Čila. Zaradi nizke udeležbe ženske delovne sile (najniže v Latinski Ameriki), je težko zmanjšati število brezposelnih ljudi. Kljub državnemu napredku v zadnjih letih, so še prisotne velike razlike med ženskami in moškimi, celo v plači.

Glavni industrijski pridelki: baker, drugi minerali, živila, železo, jeklo, cement, tekstil.

Turizem

Turizem je postal v zadnjem desetletju zelo pomemben ekonomski vir v državi. Letno vstopi v Čile okoli 2 milijona in pol ljudi. Mnogo jih prihaja iz Argentine, v zadnjih letih je vse več ljudi, ki prihaja iz Evrope. Glavne turistične zanimivosti Čileja so: San Pedro de Atacama (območje nekdanih Inkov), visokogorska jezera, gejzirji, vulkan Perinacota, ki presega

Energija

Čile je energetsko odvisna država. Nima velikih zalog energije (od 228.000 sodov nafte, ki jih letno potrebuje jih proizvaja le 4.000). Čile proizvaja 60,6 bilijonov kWh energije, od katerih 54% jih proizvajajo hidroelektrarne, ostalo pa termoelektrarne. Letna poraba energije znaša 57,29 bilijonov kWh.

Prevozi

Čile ima 375 letališč, 5.481 km železnice in 80.505 km cest. Goriva uvažajo po pipah:gas- 2.673 km, petrolej- 519 km , olje- 892 km.